

גדולים מהחיים: לזכרם של הכוריאוגרפים יונתן כרמון ויואב אשריאל ז"ל

גדלית נוימן

מנהלת המשק, סירבה לאשר לו לחזור לארבתובה מכיוון שארבתובה, לדבריה, הופיעה במועדוני לילה של הצבא הבריטי. במקום זה, הציעה לו ציזיק ללמוד אצל גרטרוד קראוס, אשר עודדה יצירה ארץ ישראלית ועבדה יחד עם המפעל הצינוני. הוא למד אצל קראוס, לחם במלחמת העצמאות והיה רקדן וכוריאוגרף בלהקת הראל של הפלמ"ח (בראון, קיסרי ושמידט, 4).

אחרי שהשתחרר, הופיע עם תיאטרון הבלט הישראלי (1951-1952), שהייתה המסגרת האמנותית החשובה ביותר בשעתו בארץ למחול על במה, והתוודע למחול העממי ישראלי כאשר קראוס שילבה ביצירותיה נושאים ארצישראלים. אצל קראוס פגש את הרקדנית טובה צימבל שארגנה אירוע לכבוד תנועות הנוער גורדוניה והנוער העובד.⁴ אירוע זה, סיפר לי כרמון, השפיע עליו מאוד. ב-1952 הגיע גרום רובינס לארץ לביקור ולימד את יצירתו *Interplay* לרקדנים המצטיינים של קראוס וארבתובה. מפגש זה הבהיר לכרמון עד כמה הוא זקוק לשפר את הטכניקה. הפעם היה נחוש לחזור ללמוד אצל מיה ארבתובה. הוא הופיע

ברביעייה הקאמרית של נעמי אלסקובסקי ובהופעות של האופרה הישראלית. עם כל זאת, כרמון נמשך לעולם המחול הישראלי, אשר בעיניו, הוא סיפר לי, נתן ביטוי לא מילולי ומיוחד לזהות הארץ ישראלית.

הקריירה של כרמון בתחום המחול הפולקלור הישראלי מרשימה ביותר. כנער כבר התחיל ליצור ריקודים בשביל פסטיבל דליה. הוא גם ביים הופעות לחגים ברחבי הארץ. בשנות ה-50 הדרוך כרמון להקות שונות, כמו, למשל, להקת עלומים, להקת הפועל תל-אביב, להקת הסטודנטים של ירושלים, והלהקה המרכזית של ההסתדרות של ימים הפכה ללהקת כרמון. במסגרת להקות, כרמון עבד עם מיטב המוזיקאים הישראלים, כגון אילן ואילנית, בועז שרעבי וחיים חפר (בראון; שמידט, 6).

יחד עם להקות הופיעו בפסטיבל של הנוער הדמוקרטי בבוקרשט ב-1953. לאחר כמעט עשור אחרי שנפרד מרומניה כפליט מלחמה, חזר אליה גאה, זקוף ומוביל משלחת של רקדנים המייצגים את מולדתו המאומצת. הקהל, לדברי כרמון, יכול היה לזהות בקלות מהיכן הגיעו. "הינה באים הישראלים צעקו," סיפר לי כרמון. "היה לנו סגנון משל עצמנו,

לזכרו של יונתן כרמון (1931-2020)

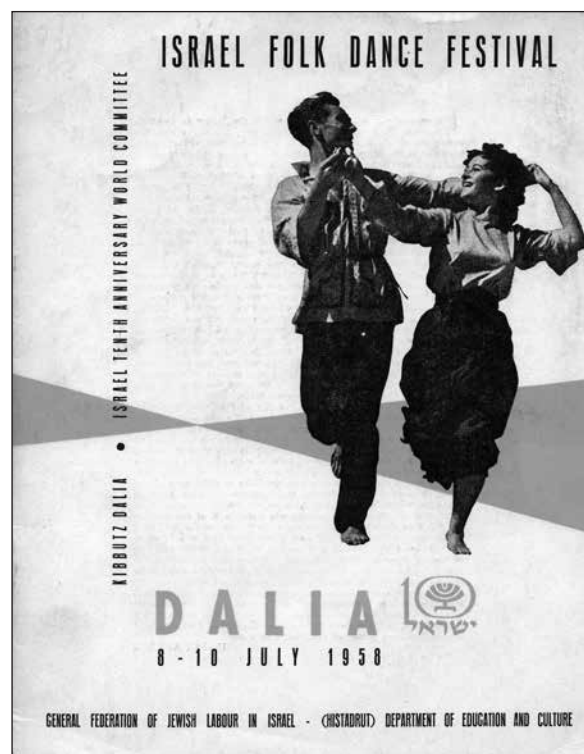
לפני כעשור קיבלתי לישראל טלפון מצרפת. הכוריאוגרף האנדי של המחול העממי ישראלי, יונתן כרמון אשר הלך לעולמו שנה שעברה, התקשר אליי כדי שאראיין אותו לקראת עבודת התזה שלי לתואר השני. לא הכרתי את האדם הנפלא לפני כן, והוא ודאי לא שמע על אחת גדלית נוימן מקנדה. הוא הקדיש מזמנו ומכספו (לא רצה לשמוע על כך שאשלם עבור השיחה הארוכה הבינלאומית אשר ניהלנו) כדי לשמח סטודנטית שאפתנית ועקשנית, אשר חיפשה אחריו בארץ כבר חצי שנה. אפילו בשיחת הטלפון כרמון היה כריזמטי ומלא אנרגיה, ממש כמו שמתארים אותו אלו אשר הכירו אותו מקרוב.¹

פניתי ליונתן בעקבות המלצה של חברתי הטובה אילה גורן, בתה של אם המחול הישראלי גורית קדמן. היא תיארה את כרמון כמי "שלימים נתן את הטון ויצר את הפרוטוטיפ של הרקדן הישראלי למרות שהוא לא צבר. היה בהחלט סגנון כרמוני, שהרבה מאוד השפיע על להקות של ריקודי עם על במה". אילה קראה

לסגנונו "כרמוניות". "הייתה לו השפעה חזקה מאוד," אמרה גורן. "כל דבר שהוא יצר, בין אם זה ריקוד, בין אם זה הופעה של להקה, נהג תמיד להתייעץ עם גרטרוד קראוס וגורית קדמן. כשהוא רצה בענייני תנועה, יותר כללי, [לראות] אם זה בסדר, הוא היה הולך לגרטרוד קראוס, וכשהוא רצה לראות אם זה מספיק עממי ואם זה מתאים לסגנון של עם ישראלי, הוא היה הולך לגורית. תמיד היה מתייעץ".²

כרמון נולד בבוקרשט, רומניה ב-1931. מגיל תשע הסתובב כרמון בין קרובי משפחה ומוסדות הקהילה היהודית כאשר הוריו נלקחו למחנה עבודה בטרנסניסטריה. כרמון ואחיו ניצלו מידי הנאצים ועלו לארץ במסגרת עליית הנוער ב-1944. "הגעתי הביתה," אמר לי כרמון על עלייתו ארצה. משפט זה מסכם את אהבתו לארץ ישראל.

הוא נשלח ללמוד חקלאות ב"משק הפועלות" בתל-אביב תחת השגחתה של חנה ציזיק.³ התמזל מזלו של כרמון שביום הראשון לעבודה במשק בתל-אביב, צמוד לשדה התיירס בו עבד, לימדה חלוצת הבלט מיה ארבתובה. דרך שפת סימנים, סיפר לי כרמון, היא הזמינה אותו לשיעור הבלט הראשון שלו. אלא שחנה ציזיק,

הכינוס הארצי הרביעי: חג מחולות עם, דליה 1958. רקדנים: יונתן כרמון ושוש חודורב. באדיבות הארכיון הישראלי למחול בבית אריאלה, תל-אביב Yonatan Karmon and Shosh Hodorov - Dalia Folk Dance Festival, 1958. Courtesy of the Israeli Dance Archive at Beit Ariela, Tel Aviv

שפת גוף שלנו ודימוי ספציפי. היינו יחפים, לא כמו הרקדנים האירופאים, וזה שינה את התנועות."

להקת כרמון, בהרכבתה הראשונה זכתה בתחרות הכוריאוגרפיה הבין-לאומית בעיר ליל שבצרפת, ולאחר מכן הופיעה בניו יורק, בברודוויי, ברדיו סיטי ובתוכנית הבידור המפורסמת של אד סאליבן (Ed Sullivan Show). בנוסף להצלחותיה הרבות בסיוורים בין-לאומיים, הלהקה זכתה להופעות נכבדות על במות שונות בארץ (בר און; שמיט, 4-5).

כאשר שאלתי את כרמון על רקדניו הוא ענה: "הם כולם היו אנשים יפים, הגברים נאים עם הבלורית, והנשים, יפות, חינניות. הם היו איכרים, הם עבדו את האדמה, הם התנהגו אחרת. היה דור בישראל עם אופי אחר." אכן, תיאורו של העיתונאי ומבקר התרבות אורי קיסרי משנת 1961 מבטא היטב את מהות ההופעות של הלהקה כרמון בזמנו: "היו אלה כתריסר נערים ונערות, שכל אחד מהם, וכולם ביחד, היוו את הטל ואת המטר לא רק של הרי יהודה והגליל, אלא של משהו שאין להגדירו ואין להסבירו, אלה אם כן נגיד, כי הוא קריאת החיים, רצון החיים של האנשים הצעירים שבארץ זו. הם רקדו. כמובן, ברגליהם, וכמובן, בידיהם ובגופם, אבל הם רקדו גם בעיניהם, עיניים שחיכו באושר, בתחושה של אהבה וערנה להאהבה."

כרמון ייסד את פסטיבל כרמיאל ב־1988, והיה מנהלה האמנותי שתיים-עשרה שנה. מאמצע שנות השישים הוא גם כיהן כמנהל אמנותי של התיאטרון המפורסם אולימפיה בפריז בה הופיעה הלהקה לפני כן.

שמו של כרמון הלך לפניו בארץ ובעולם. לאורך עשרות שנים רקדניו הופיעו בכל קצבי תבל ותיארו את הפנים היפות של מדינת ישראל. פטירתו הפתאומית של כרמון בעת ביקורו בארץ בחורף שעבר היכה בתדהמה את קהילת המחול בישראל על גווניו השונים.

יואב אשריאל (1930-2020)

יואב אשריאל הוא שם ידוע בעולם המחול הישראלי-ריקודי עם. הוא נולד ב־1930 וגדל בקיבוץ רמת דוד, שבעמק יזרעאל. במהלך חייו יצר למעלה ממאה ריקודים והדריך כמה וכמה להקות למחול עממי על במה. הוא היה ממארגני פסטיבלי דליה וגידל דורות של מדריכים.

לפני כעשור זכיתי לראיין אותו בבית קפה ליזו ביתו. בחרתי להביא את דבריו כפי שסיפר לי: היה מצב קשה מאוד. הקיבוץ רק

קם ולא היה כסף. אני נולדתי כשהקיבוץ היה בן ארבע או בן חמש. קראו לנו צברים כי כל החברים באו מחוץ לארץ. זו הייתה הפתעה שילדים נולדו בארץ והם בסדר. החליטו שהילדים ילמדו גם משהו. שני הקיבוצים רמת דוד וגבת הקימו ביחד בית ספר משותף ולא היו כל כך הרבה ילדים. השתדלו לחנך אותנו לפי האידיאולוגיה שהייתה להם אז: לבנות את הארץ, חלוציות, להסתפק במועט. התחנכנו על האידיאולוגיה של א.ד. גורדון. בכיתה א' או ב' כבר עבדנו במשק. אמרו, הילדים שלנו צריכים ללמוד לעבוד. היינו בבית ילדים משותף עם כל הילדים ביחד כי זה היה המקום היחידי שאפשר היה להחזיק ילדים. מאוד אהבנו אחד את השני. כל הילדים שהיו איתי בבית ילדים זה כמו אחים.

לחברים היו ספרים בגרמנית, ברוסית ובאידיש. לא היו כל כך הרבה ספרים ישראלים וגם לא היו שירים ישראלים הרבה. אז התחיל [מרדכי] זעירא [להלחין] את "לילה לילה" שהוא חיבר ו"סובבנו". הוא עבר בין הקיבוצים ועשה הרבה שירה בציבור והוא לימד שירים בעברית, שירים ישראלים. כשהחברים רקדו הורה, הם שרו שירים חסידיים, שירים רוסיים, לא היו שירים בעברית. לא הרבה, היו מעט אבל לא הרבה.

לא היו אז ריקודים ישראלים. חברים רקדו הורה. כשהייתי ילד רקדתי עם החברים הורה, ושרו. הורה זה ריקוד רומני אבל החלוצים הכניסו את זה לארץ וחושבים שזה

ריקוד ישראלי כי הם רקדו את זה בסגנון ישראלי. זה מה שידענו. כשמישהו הביא גרמושקה - מפוחית פה - אז רקדו גם "קראקוביאק" ו"פולקה", "קרובושקה", לא היו ריקודים ישראלים.

בהיותו כמעט בן שבע-עשרה, הניע לקיבוצו הזמנה זוגית להשתלמות ריקודי עם "בעברית", אשר ארגנה גורית קדמן. כיוון שאשריאל כבר היה מחבר ריקודים בקיבוץ, ומאשר, לדבריו, שהיה ספורטיבי מאוד, נבחר עם עוד בת קיבוץ למשימה. יראיתי בפעם הראשונה ריקודים ישראלים. גורית קדמן ארגנה את הקורס. מסתבר שעשתה זאת לקראת כנס בדליה. היא רצתה להכניס את הריקודים הישראליים יותר. אני ראיתי ריקודים ישראלים בפעם הראשונה בחיים. אני התלהבתי בצורה בלתי רגילה. זה היה כל כך יפה וכל כך מצא חן בעיניי. בשלושה ימים שלמים למדנו שמונה ריקודים, ביניהם שרלה, קומה אחה, הרמוניקה של רבקה שטרמן וקול זודי. אני נדלקתי אז וזה בוער עד היום."

כששאלתי את אשריאל מה כל כך מצא חן בעיניו, הוא ענה: "שזה שלנו! זה כל כך יפה, זה מלהיב נורא. אז ניגנו באקורדיון לריקודי עם. לא הייתה מוזיקה מוקלטת. לא היו תקליטים אז בכלל. לא ניגנו הרבה ולא היו הרבה שירים עבריים, אבל לקחו את השירים הישראליים ועשו להם ריקודים. קודם כולו זה שלנו ואני הודיתי עם זה."

אשריאל רקד בלהקה של בני הקיבוצים וכך הצטרף למשלחת אשר נסעה לבודפשט לפסטיבל הנוער הדמוקרטי השני ב־1949: היה פסטיבל נוער דמוקרטי ושלחו משלחות מכל הארצות לפסטיבל הזה. התנועה הקיבוצית החליטה לשלוח משלחת

להראות שישראל קיימת, להראות לכל העולם שאנחנו קיימים ולהתנאות בריקודים שלנו. קיבלו אותנו יוצא מן הכלל. זה היה חדש, כל הריקודים הישראליים, וזה היה יפה מאוד. לכולם זה היה יפה, והכי מרגש מכל הייתה הפגישה עם היהודים שהיו בבודפשט. היהודים שם קיבלו אותנו בצורה חמה. הייתה ארץ קומוניסטית והיה אסור לדבר על ישראל ועל ציונות. היהודים עמדו מול המלון שלנו, אלפים, לראות אנשים שבאו מהארץ, מישראל לראות יהודים שונים מישראל. מנהל הלהקה שלנו אמר שבשבת אנחנו צריכים ללכת לבית כנסת להראות ליהודים שבאנו. בית כנסת זה היה מלא אנשים וכל הרחובות מסביב. פעם ראשונה שראינו יהודים שהם לא ישראלים, שכל כך התרגשו לראות אותנו. לא נפגשנו איתם. היה אסור לנשט אלינו לדבר. אמרו שיתנו לנו את הכבוד שאחד

ריקוד הניטרה מאת רבקה שטרמן, יענקלה לוי ומירה אשריאל (ימין) ויואב אשריאל עם רבקה שטרמן. באדיבות יואב סידי. צלם לא ידוע
Ha'gitar by Rivka Sturman. Yankele Levy dances with Mira Ashriel (right) and Yoav Ashriel dances with Rivka Sturman. Courtesy of Yoav Sidi. Photographer unknown

מאיתנו יעלה לתורה. זו הייתה החוויה הכי מרגשת, לפגוש את היהודים שם. ובדרך חזרה הביאו אותנו לוונינה. היה מתנה של פליטים יהודים שחזרו מהמלחמה. הופענו לפניהם. התרגשות עצומה.

שאלתי את אשריאל האם זו הפעם הראשונה שהם ראו צברים. "כן, כן", ענה. "צברים, שיש יהודים אחרים מהם. יש יהודים חיים. הם עברו שואה. אנחנו לא הבנו את כל זה. הם מאוד התרגשו. חיבקו אותנו ונשקו. היהודים בבודפשט הם גם כן עברו שואה. מה ידענו על זה? מאיפה יצאנו? ארבע שנים אחרי המלחמה היו מחנות פליטים, וזה היה סודי. היה אסור להניד איפה זה. לקחו אותנו באוטובוסים למקום הסודי. נסענו איזה שעתיים עד שהגענו. באיזה מקום ביער. רחוק מאוד. פליטים, והביאו אותם לארץ. אנחנו לא ידענו מכל זה."

אשריאל חזר ארצה והתגייס לצבא: כשהתגייסתי לצבא הייתי בתורנות כללית של כל הצבא ואז הקימו את הנח"ל. אמרו שהם יעבדו בקיבוצים ויתאמנו. הקימו קורס מכ"פים של הנח"ל והזמינו אותי לבוא לקורס במשך ארבע חודשים. הייתי סמ"ל מחלקה של טירונים. אני הדרכתי, הכנתי אותם, תרגילי סדר ורובאות, ולסיים המחזור הכנתי איתם הופעה של ריקודי עם. הם התלהבו מזה. אז הקימו בנח"ל

מחלקה לאומנות. אמרו שתהיה להקה של הנח"ל ולמדו שירים ישראלים ולמדו גם ריקודים. זאב חבצלת, שהכיר אותי עוד מקודם בלהקה של בני-הקיבוצים, ובבודפשט, אמר, יואב אשריאל יארגן אצלנו את ההרקדות בנח"ל. ואני לקחתי את זה ברצינות. בהתחלה לא רציתי כי אמרתי שאני רוצה להיות מדרוך בנח"ל, להגשים את הציפיות. אמר לי [חבצלת], מה שתעשה בהרקדות זה יותר חשוב. את זה אתה יודע. והכניסו אותי להיות אחראי על ריקודי עם בנח"ל. שם הכרתי את אשתי מירה. ארגנו שמה השתלמויות לריקודי עם. עברנו בין המחלקות והרקדנו. הקמתי להקה של הנח"ל, שישים איש והופענו בדליה ב' 1951. היה לנו ריקוד "מגל וחרב". זה על החיים של הנח"ל שגם נלחמים וגם עובדים. אני ניגנתי שם באקורדיון. גם היה לנו ריקוד "עמק" עם "שיר עמק" מפורסם מאוד של לברי. שישים איש רקדו על העבודה בעמק ועל הריקודים. "הגילובע מחבק את התבור" היו המילים. והופענו בדליה.

כשהשתחררתי מהצבא לא חזרתי לקיבוץ. רציתי להתפתח, לראות את העולם. התחלתי להדריך ריקודי עם, התחלתי לחבר. כשהייתי בנח"ל חיברתי ריקוד עממי, "טעם המן". יש בו צעדות תימניות, והמנגינה היא ספרדית. וההורים שלי באו מאירופה. גורית קדמן שאלה, איך זה יכול להיות? אמרתי לה, גורית, זה קיבוץ גלויות! אז היא לקחה את הריקוד הזה בתור דוגמה על קיבוץ גלויות וריקודים את זה עד היום. מאז היו לי עוד הרבה ריקודים. הדרכתני גם להקות.

בהתחלה עבדתי רק עם להקות מחול מכל מיני מקומות וחיברתי ריקודים על הארץ, על נושאים של עבודה ושמחה ואהבה והתנ"ך. זה היה הרקע של הריקודים שלנו. הנוף של עמק יזרעאל, והתנאים, והעבודה, והחיים שמה והחלוצים שרקדו הורה כל הלילה, ובבוקר הלכו לעבודה.

כל ריקוד שחיברתי, הייתי חושב על האווירה שישנה בקיבוץ. על שכולם ביחד ועובדים ביחד ושמחים ביחד וחוננים. ההורים שלי היו בקיבוץ. הייתי נוסע לפעמים. אני זוכר כשחיברתי [את הריקוד] "ערב בא", נסעתי לקיבוץ בשביל להרגיש את האווירה של הערב. להיות ביחד. דרך אנב על הריקוד הזה, אמרו לי מה פתאום, שיר שקט ואתם רוקדים במעגל, זה לא מתאים. שיר שקט זה צריך להיות ריקוד בוזנות. לא במעגל. אז מעגל רקדו רק הורה או דבקה. היו אז ספירות של ארבע, ואני חילקתי את זה לשלוש שלוש ושתיים. אז אמרו לי מה פתאום! עובדה, אנשים קמים ורוקדים. זה הולך עם המנגינה, וזה חשוב.

אני הלכתי בעקבות המנגינות. מנגינות מצאו חן בעיניי. למשל, "ב'הורה נרקודה" המנגינה הדליקה אותי. זה נורא שמח. אז חגגו עשר שנים למדינת ישראל והיינו נורא שמחים שקמה מדינה. אז החלטתי לחבר, כי המנגינה הדליקה אותי. חשובה לי המנגינה. מאוד מאוד חשובה. "לילה לילה", למשל, שיר מקסים. "לילה לילה" זה [של] זעירא. כשהייתי ילד זעירא לימד את זה אצלנו בתור שירה בציבור. גם "סובבנו" זה שלו. נורא רציתי לחבר לזה ריקוד אבל זה שיר קשה. קשה לתת לזה צעדים. אני חושב שריקוד עממי טוב זה ריקוד שמבטא הרבה, אומר הרבה אבל בתנועות פשוטות, בנוי פשוט, זורם, שיהיה קל. צריך לעבוד על זה, צריך לדעת. אז השתדלתי לתת בתנועות פשוטות [ולבטא] את כל השמחה הזאת.

ריקוד עממי צריך להיות בנוי פשוט וקל ונוח. לא צריך לרגש את מי שמסתכל. אם מישהו מסתכל ומתרגש, זה טוב, אבל המטרה היא שהרוקד יינה. אני חושב בכלל שבריקוד להופעה, זה שמסתכל עליו צריך להתרגש. בריקוד עממי, זה שרוקד אותו צריך להתרגש. כשעושים הופעה לא צריך להתחשב ברקדנים. הרקדנים צריכים לעשות כל מאמץ שיהיה יפה, שיהיה מרגש ושוה יגיד משהו, יספר משהו. כשרוקדים בלהקה צריך לעבוד קשה שזה יבטא.

אנחנו עם שלא היה לו פולקלור. כל עם שיושב על אדמתו מאה שנה, ארבע מאות שנה ואלף שנה, יוצר פולקלור, כמו הבולגרים והיוונים, בארגנטינה ובכל מיני מקומות, ואצלנו לא. אז אנחנו צריכים ליצור פולקלור חדש. לא ידענו מה זה פולקלור ישראלי. יצרנו אותו מחדש. הרגשנו שאנחנו יוצרים תרבות חדשה, פולקלור חדש. הרגשנו שיוצרים משהו, שיהיה לנו פנים שלנו. בכל מקום שרקדו ריקודים ישראלים אמרו זה ישראלי.

כשאני נכנסתי לריקודי עם, היו מדריכות. היו מעט מדריכים. גורית קדמן הייתה הראשונה ורבקה שטורמן חיברה ריקודים יפים מאוד. אחר כך הצטרפו אליהן זאב חבצלת (הוא יליד הארץ), ושולם חרמון שבא מגרמניה אבל הוא התקרב אליהן. הוא גם חיבר ריקודים. רוב הריקודים שלהם לא נשארו. של רבקה שטורמן כן נשארו. לא ידעו אז מה זה סגנון ישראלי. לא ידעו מה זה צעד ישראלי. אז התחילו עם הסיקול חילוף, עם הצעד התימני. כשאני התחלתי לחבר ריקודים, לא ידעתי מה זה ריקודי עם.

גורית קדמן הייתה המנוע של כל הדבר הזה. את כולם הדריכה, גם אותי. היא יצרה גם שפה למדריכים. זה היא עשתה. אז היא באה להפועל [תל-אביב] ואמרה, תנועה להתעמלות, ריקודי עם זה חלק. זה גם כן התעמלות, זה אימון גופני. זה ספורט. והיא הקימה שם חוגים לריקודי עם ולהקה. זה היה החוג היחידי בארץ, חוץ מהקיבוצים. כשאני השתחררתי מהצבא, מירה אשתי, היא רקדה בהפועל והיא אמרה שהפועל מחפשים מדרוך. אני אביא אותך, היא אמרה. בנח"ל הצלחת מאוד עם ההרקדות והלהקות. הם הסכימו. הם קיבלו אותי. ככה הגעתי להפועל תל-אביב. היה להם כדור רגל, וכדור עף וכדור סל והתעמלות, והיו ריקודי עם. הדרכתני שמה. כל הדמיון שלי עבד על חגים מהקיבוץ, על העומר, על חג הביקורים, על חג הגנו. עשיתי גם ריקוד חסידי מהדמיון. הכול מהדמיון. עשיתי הופעה שלמה של שעתיים תוכנית. עשינו הופעה בהבימה. זה היה בית המרקש של התיאטרון. הופענו בהבימה ועשינו רעש ענקי, והופענו בכל הארץ עם התלבושות של צילה בינגר. את "ריקוד העמק" רקדו שתי להקות [בהפועל]. רקדו מחגי הקיבוץ ואמרו שיואב מביא את הקיבוץ להפועל תל-אביב. אחר כך הדרכתני בעיריית תל-אביב, עיריית חולון, עיריית רמת גן ועיריית נבעתים. אשריאל גם הדריך ויצר בלהקות "פעמי אביב" בתל-אביב, להקת פתח תקווה ואחרות.

אחרי שעשיתי הופעות ואחרי שכל כך הצלחתי התחלתי ללמוד אצל גרטרוז קראוס. היו קורסים לכוריאוגרפיה והתחלתי ללמוד כשהשתחררתי מהצבא. אחר כך הכרתי אותה טוב ולימים הייתי אפילו אסיסטנט שלה. היא באה להכין הופעות בכל מיני מקומות. הן היו הופעות גדולות המוניות, ואני עזרתי לה ועשינו הופעות בפתח תקווה למשל, בחולון, בהרבה מקומות עם מאות אנשים.

משנות השישים יואב אשריאל הדריך הרקדות המוניות בכיכר מלכי ישראל דאז (היום כיכר רבין) במרכז תל-אביב. הוא רצה להביא את ריקודי העם לעם עצמו. הוא זה שהמציא את מרתוני הלילה של ריקודי עם והוא זה שארגן השתלמויות למדריכים. השפעתו ותרומתו לעולם המחול העממי גם בקהילה וגם על הבמה ייזכר לתמיד.

הערות

¹ ראו "לאור הזיכרונות", רוקדים נרקודה, 103, אפריל 2020. הגיליון מוקדש לזכרו של יונתן כרמון.

² ידידותם של גורית קדמן ויונתן כרמון התחיל עוד בהיותו אדם צעיר. אכן, קיים סרטון הנקרא שיר הוצרים משנת 1951, בו כרמון יצר יחד עם קדמן כוריאוגרפיה ללהקת עלומים.

³ בהמשך, עבר כרמון ללמוד בבתי הספר החקלאיים "עיינות" ו"מקוה ישראל".

⁴ על פועלה של טובה צימבל, ראו צבי פרידהבר, "טובה צימבלנטע - הנערה הכוריאוגרפית", רוקדים 3, גיליון 005, עמ' 8-9.

ביבליוגרפיה

אורי קיסרי. "מה מרקיד את יונתן כרמון?" מעריב. 1 פברואר 1961. עמ' 4. אלון שמידט. "יונתן כרמון: האיש והיצירה". רוקדים נרקודה. גיליון 103, אפריל 2020. עמ' 4-6.

"שיחות על המחול הישראלי עם יונתן כרמון". מראיונות רינה גלוק ואיריס לנה. אוגוסט 2017. ארכיון הסרטים הישראלי.

יואב אשריאל. מראיינת גדלית נוימן. 23 דצמבר 2010.

יונתן כרמון. ריאיון טלפוני. מראיינת גדלית נוימן. 7 מרץ 2011.

יעקב בראון. "הכוריאוגרף המיתולוגי מספר על העבודה עם שושנה דמארי ויפה ירקוני". מעריב. 31 יולי 2017.

גדלית נוימן היא דוקטורנטית בתחום המחול באוניברסיטת יורק שבטורונטו. חלק ממחקרה על יצירותיה הראשונות של יהודית ארנון במסגרת תנועת הנוער השומר הצעיר בהונגריה יתפרסם בספר על יהדות ומחול בהוצאת הספרים אוקספורד בקיץ 2021. נוימן מלמדת בלט בפקולטה למחול באוניברסיטת יורק ובבית ספר הלאומי לבלט של קנדה. לאחרונה הכינה חומרים על ריקודי עם - מחול עממי ישראלי לקורס אונליין בפקולטה למחול באוניברסיטת יורק.

through dance. The concepts presented in this scene include some of the concepts I taught in a mechanics courses for high-school students, for example: Newton's first and third law of physics, friction and gravity.

The Documentary 'Balance Scene'

Location: Dance studio – high-school dance studio. A documentary scene from a mechanics course that I taught to 10th grade dance students. Students experimented via movement concepts related to balance and differentiated between steady/unsteady balance. We are exposed to the main principle of the embodied pedagogy "Experience first, Signify later". At the end of the scene, we are briefly exposed to the students' summative dances in which they explain the concepts learnt.

Figure 2: The documentary 'Balance Scene' in a 10th grade dance class

The 'Angular Velocity' Scene:

Location: Outdoors at the Weizmann Institute of Science. The scene illustrates how I teach the 'angular velocity' concept to 10th grade physics students in a circular group assignment. After the group assignment we see how I use my arm to explain the concept to them. The 'arm model' was used by my students during the research when they were asked to explain the concept to younger students, a finding that indicated the importance of body gestures in learning. The scene was photographed using a drone. At the end of the scene some of the creative summative projects of my physics students are presented in the background. (For example: video art with colors & mandala on a log).

Figure 3: Top view of the synchronized group- from the 'Angular Velocity Scene'

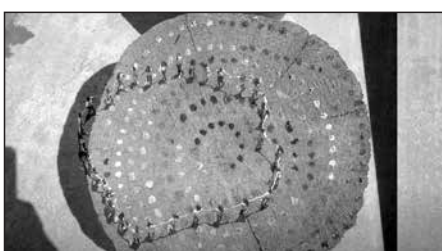

Figure 4: Dancing in a circle, with the creative work of one of the students in the background - from the 'Angular Velocity Scene'

End Scene:

Location: Dance studio-Accelerator Auditorium in Weizmann Institute of Science.

Setting: I am with formulas on my white clothes and the other dancers with colorful clothes and the curtains open and we see the beautiful scenery. (The colorful earrings were borrowed from the choreographer Sharona Florsheim whose dancers appeared in these clothes in the show Noa's Infinity Secret).

In the summative dance, we dance ideas related to circular movement and balance (dancing with exercise balls). We, the dancers, expressed through dance the students' deep understanding via the transfer of knowledge to other mediums. This summative dance celebrates the pleasure and creativity in the learning process; the colorful clothes, the open curtains and the beautiful scenery.

Figure 5: Dancing with exercise balls at the Accelerator Auditorium in Weizmann Institute of Science - from the 'Closing Scene'

"When the learning material is not just on the board, it helps us to understand that these rules were not useless discoveries but are a part of the world around us. Experiencing them reduces the fear of learning," explains one of the 10th grade students at the end of the video.

Details about the filmmakers and the film participants

Movie creators: Roni Zohar & Yael Leibovitz | Video photographer: Roy Bercovich | Choreography: Roni Zohar & Rotem Lev | Dancers: Ortal Mageny, Sarit Livnat-Ivry, Yael Nidam, Tal Keret, Maayan Allen, Sigal Waldman, Karen Cooper Shimshi, Rotem Lev and Roni Zohar | Music: Mark Eliyahu "Coming Back" & "Journey"

Dr. Roni Zohar is a postdoctoral fellow in the Department of Neurobiology at the Weizmann Institute under the supervision of Prof. Ehud Ahishar and Prof. Eitan Gross. Her current research expands upon her doctoral studies in which she has developed and researched an approach to combining physics studies and movement. The doctoral studies were on behalf of the Department of Science Teaching at the Weizmann Institute under the supervision of Prof. Bat-sheva Eylon, in collaboration with the Department of Education at the University of Berkeley, USA under the supervision of Prof. Dor Abrahamson. Roni holds a master's degree in neuroscience from the Hebrew University of Jerusalem in the field of motor control and a bachelor's degree in physics from the Hebrew University, in collaboration with studies at the Movement Department at the Rubin Academy of Dance in Jerusalem. Roni works to promote the integration of movement in teaching in Israel and the link between science and dance, facilitates academic courses in movement, science and learning at the Weizmann Institute and Orot College. She is a teacher training instructor under the supervision of the Ministry of Education and an improvisation and movement instructor for women at the Dance and Movement School in Ness Ziona. Email: roni.zohar@weizmann.ac.il